

hibi bir muhaddis olarak Rebî b. Habîb'i gördüklerini söylemişlerdir. Basra'da kendisinden ilim tahsil edenler arasında Ebû'l-Münzir Beşîr b. Münzir en-Nezvânî, Müneyyir b. Neyyir el-Ca'lânî, Mûsâ b. Ebû Câbir el-Ezkevî, Ebû Süfyân Mahbûb b. Rahîl el-Kureşî el-Basrî ve Ebû Sufre Abdullah b. Sufre yer almaktadır.

Rebî'in Sünnî hadisçileri arasında pek tanınmadığı, cerh ve ta'dîl kitaplarında zikredilmediği, bu yüzden bazı çağdaş araştırmalarda benzer isim taşıyan kişilerle karıştırıldığı görülmektedir (Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, s. 43; Sandıkçı, s. 144). Onun yeterince tanınmamasıyla ilgili olarak yöneticilerin baskısı, zalim sultanlara yaklaşmaması, talebelerinden başkasıyla görüşmeyip uzleti tercih etmesi, İbâziyye'nin Hâricîler'in bir fırkası olarak görülmesi ve bu mezhebe dair kaynakların az olması gibi sebepler gösterilmektedir. Hocası Ebû Ubeyde'nin ölümünün ardından Basra İbâzîleri'nin başına geçen Rebî, Rüstemîler'in İbâziyye kolunun ikinci imamı Abdülvehhâb b. Abdurrahman döneminde Abdülvehhâb'ın danışmanlarından ve ilim ve fazilet bakımından en önde gelenlerden biriydi. I. (VII.) yüzyılın sonlarından itibaren uzun bir ömür süren Rebî hayatının son yıllarında Basra'dan asıl memleketi olan Uman'a dönüp yerleşti ve muhtemelen 175-180 (791-796) yılları arasında orada vefat etti. Rebî'in 170'te (786) öldüğü de zikredilmiştir.

Eserleri. 1. *el-Câmi'u's-şahîh (el-Müsned)*. İbâziyye mezhebinin temel hadis kaynağı olan eser İbâzîler'e göre isnadı en âlî, hatta Kur'an'dan sonra en sahih olan kitaptır. Ancak Rebî'in vefatı ile eserini *et-Tertîb* adıyla yeniden düzenleyen İbâzî âlimi Ebû Ya'kûb el-Vercelânî'nin vefatı (ö. 570/1175) arasında dört yüzyıl gibi uzun bir zaman geçtiği ve kitabın sonraki nesillere intikali konusunda elde yeterli bilgi bulunmadığından İbâzîler'in bu görüşlerini ihtiyatla karşılamak gerekir. Eser dört cüzden oluşmakta ve 157 babda 1005 hadisten meydana gelmektedir. Üçüncü ve dördüncü cüzler kitaba Vercelânî tarafından ilâve edilmiştir. Üçüncü cüzde Rebî'in özellikle itikadî konularda tartıştığı kimselelere karşı ileri sürdüğü delillerle bazı âyetlerin tefsiri mahiyetinde rivayetler bulunmaktadır. 121 hadis ihtiva eden dördüncü cüzde Ebû Süfyân Mahbûb b. Rahîl'in Rebî'den naklettiği haberler, Rüstemî Devleti'nin üçüncü hükümdarı Ebû Saîd Eflah b. Abdülvehhâb'ın Ebû Yezîd el-Hârizmî'ye ait siyerinden rivayetleriyle Câbir b. Zeyd'in Hz. Peygamber'den naklettiği mür-

sel rivayetler mevcuttur. Eser ilk defa Zengibar'da yayımlanmış (1304), daha sonra Abdullah b. Humejd es-Sâlimî el-Umânî (Kahire 1349) ve Muhammed İdrîs (Beyrut-Dimaşk 1415/1995) tarafından neşredilmiştir. İlk iki cüzündeki hadisleri Abdullah b. Humejd es-Sâlimî üç cilt halinde şerhetmiş, bu şerhin ilk iki cildi Kahire'de (1326), III. cildi Dimaşk'ta (nşr. İzzeddin et-Tenûhî, 1383/1963) basılmıştır. Ebû Ya'kûb el-Vercelânî'nin *et-Tertîb*'ini Eттаfeyyîş *Tertîbü't-Tertîb* adıyla yeniden düzenlemiş (Cezayir 1326), *el-Câmi'u's-şahîh* üzerine yapılan hâşiyeleri İbâzî fakihî Abdülazîz es-Semîni *Muhtasarı havâşî't-Tertîb* adlı eserinde özetlemiştir. 2. *Ba'zu'l-eḥâdîsi'n-nebeviyye ve'l-âşâri'l-mervîyye 'an ba'zi's-şahâbe elletî lehâ ta'alluḡ bi'l-âkide*. Vercelânî tarafından *el-Câmi'u's-şahîh*'in III. cüzüne konulan bu rivayetlerin esasen *el-Câmi'u's-şahîh* ile ilgisi yoktur. 3. *Kitâbü'l-Âşâr*. Rebî'in şeyhi Dimâm b. Sâib ve Câbir b. Zeyd'den rivayet ettiği haberlerle fikhî görüşleri içeren eserin birinci kısmına ait bir nüshası Dârü'l-kütübi'l-Misriyye'de bulunmaktadır (nr. 21582 B, vr. 73-80; ayrıca bk. Sezgin, *GAS*, I, 93). 4. *İcâbât (Es'ile) fi'l-'ibâdât ve'l-mu'amelât ve'l-aḥvâlî's-şahşiyye*. Eseri Rebî'den talebisi Ebû Gânim el-Horasânî *el-Müdevvene* adlı eserinde rivayet etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 254; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ebû Bekir, *Siyerü'l-e'imme ve aḥbârühüm: Târîhu Ebi Zekeriyâ* (nşr. İsmâil el-Arabî), Beyrut 1402/1982, s. 90, 97, 115, ayrıca bk. neşreden giriş, s. 15; Dercîni, *Ṭabakâtü'l-meşâyiḡ bi'l-Mağrib* (nşr. İbrâhîm Tallây), Beyrut, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), I, 49, 55, 66; II, 213, 242, 243, 245, 250, 271-278, 416; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer* (nşr. Ahmed b. Suûd es-Seyyâbî), Maskat 1407/1987, I, 96, 109; Sâlimî, *el-Cüz'ü'l-evvel min şerhi'l-Câmi'i's-Şahîh*, Maskat, ts. (Mektebetü'l-İstikâme), I, 3-4; Sâlim b. Hammûd es-Seyyâbî, *İzâletü'l-va'sâ' 'an etbâ'i Ebi's-Şa'sâ'* (nşr. Seyyide İsmâil Kâşif), Maskat 1979, s. 64; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 43; a.mlf., *GAS*, I, 93; Ethem Ruhi Fiğlalı, *İbâdiyye'nin Doğu ve Görüşleri*, Ankara 1983, s. 82-90; Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara 1991, s. 144; Saîd b. Mebrûk el-Kanûbî, *el-İmâm er-Rebî b. Habîb mekânâtühü ve müsnedüh*, Maskat 1995, s. 19-20, 49, 53-77, 139-154; P. Crone - Fr. Zimmerman, *The Epistle of Sâlim ibn Dhakwân*, Oxford 2001, s. 305-308; J. C. Wilkinson, "İbâdi Hadith: An Essay on Normalization", *Isl.*, LXII/2 (1985), s. 231-259; BÜNYAMİN ERUL, "Hicri II. Asırda Rivayet Üslubu (III): er-Rebî b. Habîb (ö. 175-180) ve Rivayet-Dirayet Açısından el-Câmi'i", *AÜİFD*, XLIV/2 (2003), s. 27-68; Tevhid Bakan, "İbâdîler ve Hadis", *EKEV Akademi Dergisi*, VIII/20, Ankara 2004, s. 236-238; T. Lewicki, "al-İbâdiyya", *EP* (İng.), III, 651-652.

REBÎ b. HUSEYM

(الربيع بن خثيم)

Ebû Yezîd er-Rebî b. Huseym
b. Âiz es-Sevrî et-Temîmî el-Kûfî
(ö. 65/685 [?])

Muhaddis tâbî, zâhid.

Mekke'deki Athal dağı civarında yaşayan Sevr b. Abdümenât kabilesine mensup olup soyu Mudar vasıtasıyla Adnân'a kadar uzanır. Hz. Peygamber dönemine yetişmekle birlikte onu göremediği için muhadramûndan sayılır. Abdullah b. Mes'ûd'un Kûfe'deki talebelerindedir. Ondandır tefsir, kırat, hadis ve edebî ilimler öğrendi; hem ondan hem de Ebû Eyyûb el-Ensârî ile Abdurrahman İbn Ebû Leylâ ve Amr b. Meymûn'dan hadis nakletti; Resûlullah'tan da mürsel olarak rivayette bulundu. Kendisinden hadis nakledenler arasında İbrâhîm en-Nehâî, Bekir b. Mâiz el-Kûfî, Şa'bî ve oğlu Abdullah yer alır. Rivayetleri Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i dışında *Kütüb-i Sitte*'de mevcuttur. Hadis tenkitçilerinin övgüyle söz ettiği Rebî hakkında Şa'bî "doğruluk madeni" ifadesini kullanmış, Yahyâ b. Maîn sika olduğunu söylemiştir.

Rebî b. Huseym'in Hz. Ali'ye yakınlığı konusunda Şîa literatüründe çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Bazı Şîa kaynaklarına göre Rebî, Hz. Ali'nin Kazvin valisi olarak görev yapmış, Sıffin Savaşı'na Rey bölgesinden 4000 askerle katılmış, Hz. Ali'yi Muâviye ile savaşmaya teşvik etmiştir. Diğer bazı kaynaklarda ise bu bilgilerin doğru olmadığı, İbn Mes'ûd ve talebelerinin Hz. Ali'nin Muâviye ile savaşmasına karşı çıktığı, dolayısıyla Rebî'in de aynı görüşte olduğu belirtilir ve İbn Mes'ûd'un talebelerinden aralarında Rebî'in de bulunduğu 400 kadar kişinin Hz. Ali'ye giderek müslümanlarla değil kâfirlerle savaşmak istediklerini söylemeleri üzerine Hz. Ali'nin kendilerine Rebî'i kumandan tayin edip onları Kazvin bölgesine gönderdiği kaydedilir. Rebî hakkında olumsuz ifadeler kullanan Şîa müellifleri, onun Hz. Peygamber döneminde İslâm'a girmeyip daha sonra müslüman olmasını aleyhinde bir delil kabul ederler. Hatta bazı Şîa kaynaklarında Rebî, Hz. Ali'ye biat etmekten kaçınanlar arasında sayılır. Sahâbe içindeki ihtilâflarda hem taraflardan birini destekleyen hem tarafsız kalanların çok ağır ithamlara mâruz kalmaları yüzünden Rebî de bazıları tarafından Râfizîlik'le, bazıları tarafından Hâricîlik'le suçlanmıştır. Bütün bu çelişkili rivayetler değerlendirildiğinde Rebî'in sahâbe

arasındaki ihtilâfları tasvip etmeyip taraf-sız kalmaya çalıştığı, Hz. Ali'nin halifelliğini meşrû kabul etmesine rağmen onun müs-lümanlarla savaşmasını onaylamadığı anlaşılmaktadır. Kabrinin Horasan civarında olması da Rebî'in oraya savaş için gittiği-ni belirten rivayetleri teyit etmektedir.

62-65 (682-685) yılları arasında vefat ettiği kaydedilen Rebî' b. Huseym'in ölüm sebebi hakkında farklı rivayetler vardır. Evinin önünde otururken yüzüne isabet eden bir taşın açtığı yara yüzünden öldüğü veya Hz. Hüseyin'in şehid edildiğini duyunca, "Ey yerleri ve gökleri yaratan, gizliyi açığı bilen Allahım! Kullarının ayrılığa düştükleri şeyler hakkında aralarında sen hüküm vereceksin" meâlindeki âyeti okuyup (ez-Zümer 39/46) evine kapandığı, bir süre sonra da vefat ettiği zikredilmiştir. Rebî'in mezarı İran'ın Tûs şehrinde Tûs Irmağı kıyısında. Safevî Hükümdarı I. Abbas mezarının üstüne bir türbe yaptırmış, Rızâ Şah Pehlevî de bu türbeyi tamir ettirmiştir. Bölge halkı onu Hâce Rebî diye anmakta ve kabrini ziyaret etmektedir.

Rebî' b. Huseym'in çok az konuştuğu, geceleri ibadetle geçirdiği, kendisi muhtaç olduğu halde elindekileri yoksullara verdiği, ağzından kötü söz işitilmediği, gıybet etmediği, son derece mütevazi olduğu nakledilmektedir. Abdullah b. Mes'ûd'un ona, "Ey Ebû Yezîd! Resûlullah seni görseydi çok severdi. Ben seni her gördüğümde Allah'a saygılı ve alçak gönüllü kimseleri (muhibtîn) hatırlıyorum" dediği belirtilmiştir. Tâbiîn döneminin sekiz büyük zâhidinden biri olan Rebî' b. Huseym'in güzel sözleri vardır: "Hayır söyle, hayır işle, sâlih amel ile devam et. Ömür kısa, kalbini katılaştırma! Duyduk deyip duymazdan gelenlerden olma. Hayırlı bir iş yaptıktan sonra hayırlı bir başka şey daha yapmaya çalış; gün gelir daha çok hayır yapsaydım diye hayıflanırsın. Kötü bir iş yaptıysan hemen ardından hayırlı bir iş yap, çünkü güzel davranışlar kötülükleri siler. İlim konusunda işi ehline havale et. Daha önce hiç tatmadığın ölümü sıkça hatırla. Sakladığın sırlar Allah'a âşikârdır. Günahlar birer hastalıktır, ilâci ise dönmek üzere tövbe etmektir."

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 182-193; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 363; II, 105; III, 146, 158, 160, 174, 193; IV, 39; İclî, *eş-Şikâat*, s. 154-156; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 563-573; Ebû Zûr' a ed-Dimaşki, *Târîh* (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî), Dimaşk 1980, I, 655-657, 663, 682; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 105-118; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 517-518; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şâfiye*, III, 59-68; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 70-76; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 258-262; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 283; İbn Nâsirüddin, *Tavzihu'l-*

Müştebih (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, I, 637-638; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 242-243; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Esedul-lah İsmâiliyyân), Kum 1391, III, 332-337; A'yânü's-Şî'a, VI, 453-457; Abdüssettâr eş-Şeyh, *A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddisîn*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, III, 309-324; P. Edmund Beck, "Studien zur Geschichte der Kufischen Koranlesung in den ersten zwei Jahrhunderten", *Orientalia*, IV/22, Roma 1953, s. 59-78.

SALAHATTİN POLAT

REBÎ' b. SÜLEYMAN el-CİZÎ

(bk. CİZÎ).

REBÎ' b. SÜLEYMAN el-KATTÂN

(ربيع بن سليمان القطان)

Ebû Süleymân el-Kattân Rebî' b. Süleymân b. Atâillâh el-Kureşî en-Nevfelî (ö. 334/945)

Muhaddis, Mâlikî fakihî.

288'de (901) doğdu. İlk eğitimini âlim bir zat olan babasından aldı. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten sonra garîbü'l-Kur'ân, kıraat ve tefsir gibi ilimlere yöneldi; garîbü'l-hadîs, ricâl ve ilel alanında öğrenim gördü; fıkıh ve şiirle de uğraştı. Hadis hâfızı Ahmed b. Nasr'dan fıkıh, Ebû Ziyâd'dan hüsn-i hat, Ebû Ali el-Mekfûf'tan lugat ve nahiv tahsil etti. Kayrevan'da İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî ve Ebû'l-Arab'dan, Mısrır'da Ebû Abdullah el-Humrî, Me'mûn, Ebû Muhammed b. Rüşeyd'den, Mekke'de Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî, İbn Şâzân el-Celâb, Ebû Muhammed b. Yezîd el-Mukrî'den faydalandı. Ebû Abdullah Muhammed b. Galyûn ile fikhî münazaralar yaptıkları ifade edilmektedir. el-Mescidü'l-câmi'de (Câmiu'l-Kayrevân) ders veren Rebî'in en meşhur talebelerinden biri Mâlikî fakihî İbn Ebû Zeyd'dir.

Rebî'in iki defa hacca gittiği, ilkinde hadis öğrenmeye ağırlık verdiği, 324'te (936) yaptığı ikinci hacı sırasında daha çok tasavvuf ehliyle beraber olmaya çalışarak ibadet ve zühd hayatına yöneldiği, re'y ile karar verilebilecek konuları terkederek bâtinî ilimlere rağbet ettiği, bu sebeple hakkında bazı dedikoduların çıktığı ifade edilmektedir. Kerametlerinden de söz edilen ve ilk dönem sûfilerinden Ebû'l-Hasan es-Sâiğ'in sohbet halkasına katıldığı bilinen Rebî'in tasavvuf konusunda Ebû Ali el-Kâtîb, Ebû Ali er-Rûzbârî ve daha başkalarının istifade ettiği belirtilmektedir. Zühd ve rekâik konusunda zamanında "İfrîkyye'nin dili" olarak tanımlanmıştır.

Mehdiye muhasara edildiğinde Fâtımîler'in Hz. Ebû Bekir ve Ömer gibi sahâbîlere ta'n etmelerinden dolayı diğer bazı Mâlikî âlimleri gibi Rebî' de Râfizîler'e karşı Hâricîler'in yanında yer aldı ve İbâzî lideri Ebû Yezîd en-Nükkârî'yi desteklemek için onunla bir anlaşma yaptı. Savaş hazırlıkları sürerken bir cuma namazının ardından Kayrevan halkından bir grupla birlikte silâhlanarak atına binen Rebî' boynuna bir mushaf astı, eline de iki adet kırmızı (veya sarı) alem aldı. Bunlardan birinde besmeleyle birlikte "İâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" ibaresi, diğerinde, "Yardım Allah'tan ve fetih Şeyh Ebû Yezîd'in eliyle yakındır. Allahım! Peygamberine ve onun ashabına sövene karşı velîne yardım et" cümleleri yer almaktaydı (Kâdî İyâz, II, 320). Rebî', yolculuk boyunca cihad âyetlerini okuyarak ve hitabelerini sürdürerek yanındakileri cihada hazırladı. Kuşatmanın bir sonuç vermemesi üzerine Câmiu'l-Kayrevân'daki fikhî dersi halkasını yeniden oluşturdu. Bu dönemdeki derslerini takip edenler arasında Ebû'l-Ezher b. Muattib, Muhammed b. Ahmed es-Süyûrî, Ömer b. Muhammed el-Gassâl ve Abdullah b. Ecdâbî gibi şahıslar bulunmaktaydı. Mehdiye muhasarası sırasındaki tutumu sebebiyle Rebî'den intikam almak isteyen Fâtımîler, kendisini yakalayıp bir yere hapsedtikten sonra 5 Safer 334'te (16 Eylül 945) Vâdil-mâlih'te öldürdüler ve kesik başını halifeye götürdüler. Kardeşi Ahmed'in Rebî' için mersiyeler yazdığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir el-Mâlikî, *Riyâzü'n-nüfus* (nşr. Beşîr el-Bekkûş - M. Arûsî el-Matvî), Beyrut 1401/1981, II, 323-346; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Tabakâtü 'ulemâ'i İfrîkyye* (nşr. Muhammed b. Şeneb), Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbî'l-Lübnânî), s. 179; Kâdî İyâz, *Terribü'l-medârik*, II, 319, 320, 323-332, 346, 357, 388, 622; Abdurrahman b. Muhammed ed-Debbâğ - İbn Nâcî, *Me'âlimü'l-imân* (nşr. Muhammed Mâdûr), Tunus 1978, III, 30-36; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 189-190.

ABDÜLKADİR ŞENEL

REBÎ' b. SÜLEYMAN el-MURÂDÎ

(الربيع بن سليمان المرادي)

Ebû Muhammed er-Rebî' b. Süleymân b. Abdilcebbâr b. Kâmil el-Mısrî el-Murâdî (ö. 270/884)

İmam Şâfiî'nin talebesi.

173 veya 174 (790 veya 791) yılında doğdu. Aslen Mısırlı olmasına rağmen Yemenli Murâd kabilesine velâ yoluyla bağlı olduğu için Murâdî nisbesini almıştır. İmam